

เทคนิควิธีการทำโหวด : นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

Techniques for Vode Making: Mr. Songsak Pretoomsin

อำนาจ งามะพันธ์¹
Amnat Thamaphun¹

Received : May 22, 2019; Revised : June 28, 2020; Accepted : June 30, 2020

บทคัดย่อ (Abstract)

นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เป็นบุคคลผู้คิดค้นพัฒนาโหวดจากของเล่นมาเป็นเครื่องดนตรีประเภทเป่าของภาคอีสาน โดยเทคนิควิธีการทำโหวดนั้นเกิดจากการลองผิดลองถูกด้วยตนเอง จนกลายมาเป็นเทคนิคที่เผยแพร่ไปทั่วภาคอีสานในทุกวันนี้ ซึ่งวัสดุหลักๆ สามารถหาได้ตามท้องถิ่น เช่น ไม้กุ่มแคน ไม้ไผ่ ขี้สูด เป็นต้น ส่วนเครื่องมือนั้นก็จะเป็นเครื่องมือตามท้องถิ่นเช่น มีดตอก มีดพริ้ว เลื่อย เป็นต้น โดยขั้นตอนการทำโหวดนั้นจะทำลูกโหวดก่อนเป็นอันดับแรก ขั้นตอนต่อไปจะทำแกนโหวดและประกอบสองส่วนเข้าด้วยกัน จากนั้นก็จะอัดรูลูกโหวดด้วยขี้สูดให้ตันหนึ่งข้าง และขั้นตอนสุดท้ายคือการทำหัวโหวดโดยใช้ขี้สูดควบคู่ไปกับการตกแต่ง ทั้งทางรูปลักษณ์และทางเสียงให้ตรงตามระบบเสียงของดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน เพื่อให้สามารถนำไปบรรเลงประกอบกับเครื่องดนตรีชนิดอื่นได้

คำสำคัญ (Keywords) : เทคนิควิธี, การทำโหวด, ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

Abstract

Mr. Songsak Pratoomsin was the person who invented Vode from a toy to become Isan circular panpipe or Vode. The techniques used to create Vode were done through several fault attempts which later became general techniques in Isan nowadays. The main materials could be found in local area such as Koo Kan wood, bamboo, honey ants, etc. For the tools, they were found in the area including

¹คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด; Faculty of Education, Roi Et Rajabhat University, Thailand; e-mail : tarstudio12@gmail.com

bamboo splitting knife, big knife, and saw. The steps begin with making Look Vode, following by making the core of Vode and put them together. Afterwards, fill the hole of Look Vode with honey ants. Finally, making the head of Vode by honey ants was done along with decorating its look and sound for concise sound system of Isan folk music in order to perform with other musical instruments

Keywords : Techniques, Vode Making, Songsak Pratoomsin

บทนำ (Introduction)

“โหวด” เป็นชื่อของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานชนิดหนึ่ง ซึ่งมีการพัฒนาจากเครื่องมือที่ใช้เป็นสัญญาณในการล่าสัตว์และของเล่นในเกมส์กีฬามาเป็นเครื่องดนตรี โดยถูกนำไปใช้ในวงดนตรีอย่างจริงจังครั้งแรก ในอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีชื่อวงดนตรีว่า “ วงโหวดเสียงทองหนองพอก ” ต่อมาจึงถือว่าเป็นเครื่องดนตรีและสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด โดยมีบุคคลสำคัญต่อการพัฒนาโหวดนั้นคือ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทั้งผู้บรรเลงผู้ผลิตและผู้พัฒนาโหวดขึ้นในยุคเริ่มแรกมาจนถึงทุกวันนี้ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ได้นำเครื่องเล่นของเด็กเลี้ยงควายคือ “โหวดแกว่ง” นำมาพัฒนาให้สามารถบรรเลงได้ด้วยการเป่าแบบมีระดับเสียง หลังจากนั้นก็นำเข้าไปร่วมบรรเลงกับวงโปงลางมาจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งโหวดนั้นมีทั้งลักษณะทั้งแบนและกลมคือ “โหวดแผง” และ “โหวดกลม” ซึ่งเป็นที่นิยมในทุกวันนี้ โดยบทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเทคนิควิธีการทำโหวดของ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ด้วยวิธีการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตวิธีการทำโหวด ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ประวัติผลงาน ของ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

ภาพที่ 1 นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

ที่มา: Amnat (2018)

ชื่อ-สกุล นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 1 หมู่ 12 ต.หนองพอก อ.หนองพอก จ.ร้อยเอ็ด

เกิด วันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2548

อาชีพ กรรมกรหมู่บ้าน ผลิตเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน

ประวัติในการทำโหวด นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ เริ่มทำโหวดอย่างจริงจังประมาณปี พ.ศ. 2510 เป็นต้นมา ด้วยอาศัยประสบการณ์จากการเล่นดนตรีพื้นบ้านอีสานและเป่าโหวดเวลาขึ้นช่วงจับสาว โดยเริ่มจากการทำโหวดด้วยการลองผิดลองถูกเรื่อยมา จนพัฒนาโหวดให้กลายมาเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานจนถึงทุกวันนี้ รวมระยะเวลาในการทำโหวดมาแล้วไม่น้อยกว่า 40 - 42 ปี

วัสดุและเครื่องมือ ในการทำโหวดของ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ มีดังนี้

1. วัสดุในการทำโหวด ได้แก่

ตารางที่ 1 วัสดุในการทำโหวด

ที่	วัสดุ	จำนวน	รายละเอียด
1	ไม้กู่แคน หรือไม้เหียน้อย หรือไม้คู้แคน	1 มัด	ใช้ทำลูกโหวด
2	ไม้ไผ่สร้างไพรหรือไม้ไผ่เซียงไพร	1 ลำ	ใช้ทำแกนโหวด
3	ชันโรงหรือชันสุด	1 ก้อน	ใช้ทำหัวโหวดและติดลูกโหวด
4	ชันชันหรือชันชี	1 ถัง	ใช้ผสมกับชันโรงเพื่อให้แข็งตัว
5	ถุงพลาสติก	1 ถัง	ใช้ติดหัวโหวดให้ลื่น

2. เครื่องมือในการทำโหวด ได้แก่

ตารางที่ 2 เครื่องมือในการทำโหวด

ที่	อุปกรณ์หรือเครื่องมือ	จำนวน	รายละเอียด
1	มีดตอก	1 ด้าม	ใช้ตัด กรีด เหลา ลูกโหวดและ แกนโหวด
2	กระดาชทราย	1 แผ่น	ใช้ขัดลูกโหวดและแกนโหวด
3	เครื่องวัดระดับเสียงหรือ Tuner	1 เครื่อง	ใช้ตั้งเสียงลูกโหวดในการอัดซีดี
4	เลื่อยลันดา	1 ปืน	ใช้เลื่อยไม้ไผ่ทำแกนโหวด
5	มีดพรว้า	1 ด้าม	ใช้ผ่าแกนโหวด

วิธีการทำโหวด จากการสัมภาษณ์และสังเกต การทำโหวดของ นายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ สามารถแบ่งเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

1. ขั้นตอนการเลือกไม้กู่แคนทำลูกโหวด มีเกณฑ์ในการคัดเลือกไม้เพื่อทำลูกโหวดดังนี้
 - เลือกไม้ที่มีอายุมากหรือแก่และสุก สังเกตได้จากมีลำต้นที่ยาว มีความยาวของปล้องมาก มีสีเขียวปนน้ำตาล
 - เลือกต้นที่มีขนาดบางที่สุดสังเกตได้จากรูไม้จะมีขอบบางและมีสีแดงเมื่อส่งผ่านแสง
 - มีโพรงไม้ที่เกลี้ยงเกลา ไม่ขรุขระ ไม่มีการขึ้นรา และมีความเรียบมากที่สุด
 - มีลำไม้ที่ตรงไม่โค้งงอ
2. ขั้นตอนการทำลูกโหวด มีขั้นตอนดังนี้

เลือกไม้กู่แคนเพื่อทำลูกโหวด จำนวน 12 – 13 ขนาด โดยจะคัดเลือกขนาดไม้สำหรับทำลูกแรกของโหวดก่อน นำมีดตอกกดลงไม้กู่แคนแล้วหมุนไม้รอบมีดตอกไปเรื่อยๆ จนไม้ขาดจะได้ด้านแรกของลูกโหวด จากนั้นนำลูกโหวดต้นแบบ (ลูกโหวดที่เคยทำมาก่อนหน้านี้) เปรียบเทียบหาตำแหน่งความยาวแล้วตัดในด้านที่สอง ตรวจสอบโพรงไม้และขนาดความหนา – บาง ตัดลูกต่อไปจนครบตามจำนวนที่ต้องการ โดยใช้เทคนิคเหมือนกับข้างต้นโดยให้มีขนาดลดหลั่นลงทีละน้อยไป ใช้มีดตอกตัดแต่งหรือกรีดตามปลายของลูกโหวดทั้งสองข้างให้เรียบ แล้วใช้กระดาชทรายแบบละเอียดขัดรอบลูกโหวดให้เรียบและสะอาด จะมีลูกโหวดทั้ง 13 ลูก (กรณีโหวดคีย์ Am)

3. ขั้นตอนการทำแกนโหวด มีขั้นตอนดังนี้

เลือกไม้ไผ่สร้างโพรงช่วงกลางลำต้นที่มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 – 4 เซนติเมตร แล้วใช้เลื่อยลันดาตัด จากนั้นนำลูกโหวดที่ยาวที่สุดมาประกบโดยเริ่มจากจุดข้อไม้ไผ่เพื่อหาระยะตัดแกนโหวด โดยให้แกนโหวดยาวกว่าลูกโหวดประมาณ 10 เซนติเมตร แล้วนำลูกโหวดที่สั้นที่สุดประกบเข้ากับไม้ไผ่ข้างต้น เพื่อหาระยะตัดแกนโหวดแบบครึ่งวงกลม จะได้แกนสำหรับติดลูกโหวด ดังภาพ

ภาพที่ 2 ลักษณะแกนโหวด

ที่มา: Amnat (2018)

จากนั้นใช้มีดตอกตกแต่งขอบให้สวยงาม ทดลองนำลูกโหวดทั้งหมดทาบเข้ากับแกนโหวด หากแกนโหวดมีขนาดใหญ่เกินไปจะทำให้ลูกโหวดเรียงไม่ชิดกันทุกลูก ให้ใช้มีดตอกเหลาไม้รอบแกนให้บางออกไปจนมีขนาดพอดีกับลูกโหวดทั้งหมด แล้วตอกหางโหวดเป็นลายตามจินตนาการ

4. ขั้นตอนการติดลูกโหวดเข้ากับแกนโหวด มีขั้นตอนดังนี้

นำขี้สูดพันรอบแกนโหวดแล้วนำลูกโหวดเข้าติดกับแกนโหวดที่ละลูก โดยติดเรียงจากลูกใหญ่ไปหาลูกเล็กจนครบทุกลูก โดยให้หัวลูกโหวดอยู่ระดับที่เท่ากันพอดีกับข้อไม้แกนโหวด

5. ขั้นตอนการทำปากรูลูกโหวด มีขั้นตอนดังนี้

ใช้มีดตอกกรีดรอบรูข้างในลูกโหวดให้บางเรียบและเอียงเข้าไปภายในลูกโหวด โดยทำมุมกับปากลูกโหวดประมาณ 45 องศา ทำเช่นเดียวกันทุกลูก เหตุผลเพื่อให้ลมเข้าไปในท่อได้ดีขึ้นเวลาเป่าโหวด

6. ขั้นตอนการอัดซี่สุดเข้ารูโหว่ มีขั้นตอนดังนี้

ปั่นซี่สุดเป็นก้อนแหลมคล้ายลูกปัด โดยคาดคะเนขนาดก้อนตามรูลูกโหว่แต่ละลูก ถ้าลูกโหว่ใหญ่ให้ปั่นก้อนใหญ่แต่ถ้าลูกโหว่เล็กให้ปั่นก้อนเล็กลดหลั่นกันลงมา แล้วนำไม้วัดระดับเสียง (ได้มาจากการทำขึ้นเองโดยลองผิดลองถูกหลายครั้งของช่าง จนได้ระยะของระดับเสียงต่างๆ) แล้วนำมากำหนดความลึกระหว่างซี่สุดกับปากโหว่ ด้วยวิธีการแหย่ซี่สุดเข้ารูลูกโหว่ตามระยะของระดับที่กำหนดไว้บนไม้ ตามระยะดังตาราง (กรณีโหวดคีย์ Am)

ตารางที่ 3 ระยะความลึกการอัดรูลูกโหว่กับระดับเสียง

ระดับเสียง	Octave	ความลึกจากปากโหว่ถึงซี่สุด (เซนติเมตร)
E	1	25
G	1	21
A	1	18.5
C	1	15.5
D	1	13.5
E	2	12
G	2	10.5
A	2	9
C	2	7.5
D	2	6.5
E	3	6
G	3	5

จากนั้นใช้ไม้ไผ่อีกแท่งเข้ากันรูลูกโหว่เพื่อดันซี่สุดให้อัดกันแน่น ทำในลักษณะเหมือนกันจนครบทุกลูกตามระดับของเสียงต่างๆ

7. ขั้นตอนการทำหัวโหวด เมื่อติดลูกโหวดกับแกนโหวดเสร็จแล้ว นำซี่สุดในขั้นตอนข้างต้นมาผสมกับซี่ชั้นเข้าอีกเล็กน้อย เพื่อเพิ่มความแข็งแรงของซี่สุดขึ้นอีก เนื่องจากซี่สุดในส่วนที่เป็นหัวโหวดต้องมีความแข็ง แล้วนำซี่สุดมาแปะติดเข้ากับหัวโหวดเป็นรูปภูเขาที่มียอดป้าน

สูงขึ้นจากส่วนที่เป็นไม้ไผ่ประมาณ 2 เซนติเมตร โดยให้ซี่สื่อยื่นออกไปติดลูกโหวดประมาณ 5 มิลลิเมตร จากนั้นใช้มือแต่น้ำลายแล้วลูบให้ซี่สุดมีความเรียบ

8. ขั้นตอนการติดถุงพลาสติกหุ้มโหวด นำเอาถุงพลาสติกที่เตรียมไว้ นำมาครอบเข้ากับหัวโหวด โดยดึงให้ถุงพลาสติกมีความตึงห้ามหย่อนโดยเด็ดขาด จากนั้นนำมิดตอกกรีดถุงพลาสติกในระดับเกือบถึงลูกโหวดอย่างเบาที่สุดเป็นรูปวงกลม แล้วลอกถุงพลาสติกส่วนเกินออกจะได้หัวโหวดที่มีถึงพลาสติกครอบอยู่ มีผลทำให้ช่วงที่หมุดโหวดรอบได้ริมฝีปากเกิดความลื่นไหล

9. ขั้นตอนการตั้งระดับเสียงโหวดควบคู่กับการแต่งจุมกโหวด เนื่องจากจุมกโหวดนั้นมีผลต่อคุณภาพและระดับเสียงของโหวด ให้ใช้ไม้ไผ่ขนาดประมาณ 1.5 เซนติเมตร มีปลายแหลมจิกซี่สุดให้ลึกเข้าไปในลูกโหวด ทดลองเป่าโดยเอามือปิดลูกที่อยู่ถัดไป สังเกตเวลาเป่าว่าลูกระดับเสียงหรือไม่ โดยเช็คกับเครื่องตั้งระดับเสียงเสียง (Tuner) การแต่งขึ้นสุดตรงจุมกโหวดนั้นโดยมีหลักการคือ

- ถ้าซี่สื่อยื่นออกไปหาท่ลูกโหวดน้อยเกินไป จะมีผลทำให้เป่าแล้วเกิดการสั่นสะเทือนของลมในท่ลูกโหวดน้อย เนื่องจากระดับลมของปากเข้าท่ในระดับน้อย มีผลทำให้เป่าดังยากและมีเสียงท่ม

- ถ้าซี่สื่อยื่นออกไปหาท่ลูกโหวดมากเกินไป จะมีผลทำให้การสั่นสะเทือนของลมในท่ลูกโหวดมากเกินไป เนื่องจากระดับลมของปากเข้าในท่ในระดับมาก มีผลทำให้เป่าแล้วเกิดเสียงที่แหลมและหอน (ดังเสียงแหลมเกินไป)

ดังนั้นการตั้งระดับเสียงโหวดแต่ละลูกกับหัวโหวดนั้น ควรทำอย่างประณีตหาช่วงที่ซี่สื่อยื่นออกไปในระดับพอดี จะทำให้โหวดเป่าง่ายและไม่หอน จึงถือว่าขั้นตอนนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

บทสรุป (Conclusion)

การทำโหวดของนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ มีการใช้วัสดุอยู่ 5 อย่าง ได้แก่ ไม้กู่แคน, ไม้ไผ่เสียงไพร, ชันโรงหรือซี่สุด, ชี้นหรือซี่และถุงพลาสติก มีการใช้อุปกรณ์หรือเครื่องมืออยู่ 5 อย่างเช่นเดียวกัน ได้แก่ มิดตอก, กระดาษทราย, เครื่องวัดระดับ, เสียงเลื่อยลันดาและมิดพริ้ว ส่วนขั้นตอนการทำโหวดนั้นมีอยู่ 9 ขั้นตอนหลักๆ ได้แก่ การเลือกไม้กู่แคนทำลูกโหวด การทำลูกโหวด การทำแกนโหวด การติดลูกโหวดเข้ากับแกนโหวด การทำปากกรูลูกโหวด การอัดซี่สุดเข้ารูโหวด ขั้นตอนการทำหัวโหวด ขั้นตอนการติดถุงพลาสติกหุ้มโหวดและการตั้งระดับเสียงโหวดควบคู่กับการแต่งจุมกโหวด ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทคนิควิธีการทำโหวดที่เป็นแบบฉบับในหลายพื้นที่ สมควรอย่างยิ่งที่

จะมีการสืบทอดฝีมือการทำโหวดของนายทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ไว้ไม่ให้สูญหาย และเพื่อเป็นการรักษามรดกทรัพย์สินทางปัญญาของท้องถิ่นภาคอีสานให้ดำรงไว้อย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง (References)

- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). **ดนตรีและการละเล่นพื้นบ้านอีสาน**. มหาสารคาม : ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เชิดศักดิ์ ฉายถวิล. (2549). **โหวด : เครื่องดนตรีพื้นบ้านภาคอีสาน**. นครปฐม : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์. (2560, ธันวาคม 2). สัมภาษณ์.
- ปิยพันธ์ แสนทิวสุข. (2546). และอื่นๆ. รายงานการวิจัย. **รายงานการวิจัยเรื่องหลักกลศาสตร์พื้นฐานและกลวิธีการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน = Principles of acoustic machanic and technique of construction the isan music instruments**. มหาสารคาม : สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วีระพันธุ์ ธงตะทบ. (2548). รายงานผลการวิจัย **การศึกษาประวัติและเทคนิคการผลิตเครื่องดนตรีอีสาน**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุกิจ พลประถม. (2540). **ดนตรีพื้นบ้านอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. อุตรธานี : ภาควิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุตรธานี.
- สำเร็จ คำโหมง. (2525). **ดนตรีอีสาน : คู่มือฝึกหัด แคน ซุง โปงกลาง ความรู้เรื่องดนตรีและเพลงพื้นเมือง**. มหาสารคาม : ภาควิชาดนตรี วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

Translated Thai References

- Chonpairoj, C. (1983). Music and Isan Local Plays. Mahasarakam : Music Department, Faculty if Humanities, Srinakarinvirot University, Mahasarakam Campus. [in Thai]
- Chaithawin, C. (2006). Vode : Isan Local Music Instrument. Nakormpathom, Graduate School, Mahidol University.
- Songsak Pratoomsin, 2017, 2nd December. Interview. [in Thai]

- Santaweesook, P. (2003). Research Report on Principles of acoustic machanic and technique of construction the isan music instruments. Music Department, Faculty of Fine Arts, Mahasarakam University. [in Thai]
- Thongkratob, W. (2005). Research report on A Study of History and Isan Musical Instrument Creation. Mahasarakam : Mahasarakam Rajabhat University.
- Polpratom, S. (1997). Isan Folk Music. 2nd ed. Udonthani : Music Department, Faculty of Humanities, Udonthani Rajabhat Institute.
- Kammong, S. (1982). Isan Music: Practice Handbook of Kan, Soong, Pong Lang, Music Knowledge and Folk Music. Mahasarakam : Mahasarakam Rajabhat University.

